

Tömörkény útirajza elé

Tömörkény István (1866–1917) az irodalmi köztudatban Szeged írója. Ez a besorolás nem is teljesen alaptalan, hiszen az író élete csaknem egészen Szegedhez kötődött. A ceglédi születés, a makói – gyerekkori – néhány év ezen nem sokat változtat. Felnőtt emberként csak katonai szolgálata három évét töltötte a városon kívül, majd néhány, alkalmanként pár hetes nyaralás volt az, ami meg-megszakította szegedi életét. Ha arra keresünk választ, hogy Szegeden kívül mit ismert még – közvetlen tapasztalással, mondhatnánk autotopsziásan – a világból, akkor arra a meglepő következtetésre kell jutnunk, hogy nem Budapestet, amelytől mindig idegenkedett, hanem a Balkánt, ahol katonáskodott, s ahová utóbb olykor „turistaként” is vissza-visszatért. Számára, a szegedi nagytájhoz képest, ez a világ egyszerre volt érdekes és „különleges” s mégis ismerős, s ez a világ, mint a modern és a premodern határvidéke, érintkezési övezete mindig is foglalkoztatta képzeletét. (Nem véletlen, hogy Tömörkény elsődleges írói témája, a paraszti „álruhában” is, éppen az átmenetiség, az érintkező világok egymásra vetülő visszfénye, a premodern s a modern egymást tükröző viszonya.)

A most közlésre kerülő útirajz, amely egy Szegedről induló tiszai, majd dunai hajóút elbeszélése, egyebek közt ezért is érdekes. Ez a tárca a Balkán rajza, de sajátos, Tömörkényre nagyon is jellemző attitűddel. A „néprajzi” érdeklődés, amely mindig is jellemezte, s amely itt is megmutatkozik, az alkalomból adódóan sajátos narrációval társul, s e kis írásban egy színes, esetlegességeiben is érdekes világ villan föl. Maga az útirajz „adalékként” is fölfogható, s így a történeti s néprajzi kutatás forrása is lehet. De mint irodalom, mint egy határhelyzetre adott emberi reakció is érdekes, izgalmasan vegyíti a tárgyiasságot és a személyességet. Az egymás mellett élő, egymással érintkező, de mégsem összeolvadó különféle kultúrák tapaszt-

talata olyan élménye volt, amely a Steingassnerből Tömörkénnyé lett író identitásának lényegéhez tartozik. Élményében a „másik” egyszerre idegen és saját, ismeretlen és ismerős, s megőrzi saját alakját, másféleségét. Írása így a sokféleségre adott irodalmi reakció, s mint ilyen az úgynevezett Monarchia-irodalomnak is része.

A most bemutatandó útirajz eredetileg a *Pesti Hírlap*ban jelent meg három folytatásban, 1902-ben. Újraközlésre eddig nem került, a szakirodalom sem hivatkozik rá, pedig ez is és a *Balkáni sorsok* című másik írása (*Pesti Hírlap*, 1903. március 17. és április 7.) is megérdemli a figyelmet.

L.